

7. 1849 Junigrundloven

I midten af 1800-tallet indledes en moderniseringsproces af de vesteuropæiske samfund. Den har groft sagt to forudsætninger: Dels Den Industrielle Revolution i England i sidste halvdel af 1700-tallet, dels Den franske Revolution i 1700-tallets sidste årti. Og fra disse to forudsætninger stammer hver af moderniseringens to hovedkræfter, nemlig den voldsomme økonomiske vækst og den politiske demokratisering. De to strømninger har i 1848 fået styrke nok til som en *tsunami* at vælte mange af de eksisterende enevældige systemer omkuld og i sit kølvand iværksætte en række økonomiske reformer, der sigter mod en økonomisk liberalisering af erhvervsstrukturen.

Danmark inddrages også i denne bevægelse. Men betegnende nok sker det her ikke som i de fleste andre europæiske stater gennem en voldelig revolution, men ved at repræsentanter for det københavnske borgerskab i marts 1848 moder op hos den nyudnævnte kong Frederik VII og pænt anmoder om en fri forfatning, hvortil kongen venligt svarer, at han allerede har afskediget det gamle ministerium og dermed banet vejen til at indlede den proces, der skal føre til afskaffelsen af det enevældige system.

Denne proces afsluttes i 1849 med indførelsen af den demokratiske *Junigrundlov*. Landet fik to lovgivende forsamlinger: Folketinget og Landstinget, tilsammen kaldet Rigsdagen. Til begge ting havde alle mænd, der var fyldt 30 år og havde egen husstand, valgret; det indebar at tjenestefolk og fattighjælpsmodtagere ikke kunne stemme. Til Landstinget var valget indirekte, og valgbare mænd over 40 år. Kvinder havde slet ikke valgret. Man har diskuteret, hvor demokratisk 1849-forfatningen egentlig var. Set ud fra et nutidigt perspektiv var valgretten stærkt begrænset og grundloven derfor ikke videre demokratisk, men efter datidens normer var valgretsbestemmelserne i Danmark faktisk ret vidtgående.

TIDSLINIE

1	960	Danmarks fødsel
2	1241	Jyske Lov
3	1397	Kalmarunionen
4	1536	Reformationen
5	1660	Enevælde
6	1788	Landboreformerne
7	1849	Grundloven
8	1901	Systemskiftet
9	1933	Kanslergadeforliget
10	1950	Kold krig og velfærdsstat
11	1973	Jordskredsvalg og oliekrise
12	2001	DK en del af globen

IV Danmark: Junigrundloven 1849

Også i Norden gærede det. Den tyske revolutionsbølge nåede Slesvig-Holsten og medførte et oprør mod Danmark, som førte til Treårskrigen 1848-1850. I København medførte den europæiske revolutionsbølge Junigrundloven af 1849, der blev en af tidens mest demokratiske.

Forfatningsspørgsmålet

Allerede inden årsskiftet 1847/48 havde kongen, Christian 8, bedt om få udarbejdet en erklæring om forfatningsspørgsmålet. I denne blev der foreslået en forfatning med et rådgivende og skattebevilgende parlament, og den skulle drøftes i næste statsråd. Dette blev dog aflyst, da kongen blev syg og døde den 20. januar. Han efterfulgtes af Frederik 7. Så snart det var rygtedes, at den gamle konge var alvorligt syg, mødtes en gruppe liberale og udarbejdede et skrift på 100 sider om forfatningsspørgsmålet. Samme aften kongen døde blev det indleveret i trykkeriet, og næste eftermiddag lå bogen „Ved tronskiftet 1848“ i alle boghandlervinduer, hvor den blev revet væk. I den stod der, at danskheden i Slesvig måtte sikres, og at en forfatning nu var nødvendig. Den krævede en fri forfatning for Danmark og Slesvig med skattebevillingsret og lovgivningsmagt. Parlamentet skulle vælges af omtrent samme vælgerkorps som stænderne, og man skulle have ansvarlige ministre. Den officielle kundgørelse om en ny forfatning blev udstedt sidst i januar, og gik ud på, at hertugdømmerne ved siden af de bestående stænderforsamlinger skulle have fælles rigsstænder med beslutende myndighed og med lige mange medlemmer fra kongeriget og hertugdømmerne, hvortil kom nogle kongevalgte. Rigsstænderne skulle samles hvert andet år i København, hvert andet år på Gottorp (slot i Slesvig). De liberale var utilfredse med, at hertugdømmerne skulle have lige så mange medlemmer i rigsstænderne som kongeriget. Også Slesvig-holstenerne var utilfredse med kundgørelsen. De mente, at ligheden var il-

lustrisk, når kongen altid ved sine udnævnelser kunne sikre kongeriget overvægt. Det trak op til et opgør, da budskabet om at Louis-Philippe var styrtet i Frankrig kom. Det var en uge om at nå fra Paris til København, og det kom som en overraskelse. Frankrig var jo ikke som Danmark et enevælde med stænderforsamlinger, men et land med en fri forfatning. Af februarrevolutionen i Paris lærte man i København, at et kongedømme, som ikke tog hensyn til de folkelige bevægelser let kunne væltes. Der blev dannet borgerforeninger, skytteforeninger og folkevæbningskorps. Man trodsede myndighedernes forsøg på at bremse ytringsfriheden og forhindre møder. De mest rabiate havde allerede i februar lagt planer om at oprette en provisorisk regering. I første omgang havde de mådeholdne dog overtaget. De indkaldte hertugdømmernes stænderdeputerede til et møde i Rendsborg (Holsten) den 18. marts. Her blev man enige om at sende 5 mand til København for at stille følgende krav: En fælles slesvig-holstensk forfatning; Slesvigs optagelse i det Tyske Forbund; almindelig folkevæbning; gennemført ytringsfrihed.

Martsdagene

I København var der i februar blevet dannet en komité til fremme af Slesvigs forfatningsmæssige forening med Danmark. Komitéens første indsats var at arrangere et folkemøde i Casino-teatret den 11. marts. Emnet var Slesvigs tilknytning til Danmark under en fri forfatning. Da budskabet om Rendsborgmødet nåede København den 20. marts, skabte det røre. De liberale ledere lagde en slagplan, som gik ud på, at borgerrepræsentationen skulle mødes for at vedtage en adresse, som krævede ministeriets afgang, og med den skulle de næste dag gå til kongen. Endvidere skulle et nyt allerede planlagt, Casino-møde fremskyndes til samme aften. Her vedtog man en resolution, der krævede en fri, dansk-slesvigsk forfatning. Da borgerre-

NYE
REVOLU-
TIONER
I FRAN-
KRIK
1848

ALT DET
HER MED
SLESVIG-
HOLSTEN
ER IKKE
SÅ VIG-
TIGT...

Folketoget til Christiansborg 1848.

Demonstration ved Christiansborg 1980.

præsentationen næste dag gik til kongen med kravet om ministeriets afgang, blev den fulgt af et stort folketog, bestående fortrinsvis af studenter, gymnasieelever, håndværkere og handlende; det første store demonstrationstog til Christiansborg. Alle gader og vinduer, alle tage og skibe var fyldt med mennesker, i alt omkring 15.000. Resultatet blev, at ministeriet blev opløst og erstattet af det såkaldte martsministerium, en liberal-konservativ samlingsregering. Kongen erklærede, at han fra nu af betragtede sig som konstitutionel konge. Enevælden i Danmark var forbi efter næsten 200 år, og det var det tætteste Danmark indtil da havde været på en revolution.

Hertugdømmerne

Martsministeriets første opgave var at give et svar til de slesvig-holstenske udsendinge, der var kommet til København den 22. marts. Svaret kom 2 dage senere. Man ville tillade Holsten en fri forfatning som selvstændig tysk forbundsstat, men Slesvig skulle forbindes med Danmark ved en fælles fri forfatning, dog med egen landdag (lovgivende forsamling) og særskilt forvaltning. Straks efter at svaret var meddelt, forlod skibet med de slesvig-holstenske udsendinge København. Flere århundreders regeringsfællesskab var ophørt.

I Kiel vedtog man få dage senere en proklamation, der gjorde Slesvig-Holsten selvstændigt, og en provisorisk regering blev udvalgt. Samme dag blev Rendsborg fæstning, kongens stærkeste fæstning i hertugdømmerne, erobret. Det dansk-tyske monarki var kastet ud i en borgerkrig, der kom til at strække sig over flere år. Hertugdømmerne fik hjælp fra Preussen og det Tyske Forbund, som sendte over 30.000 mand, tre gange så mange som hele den danske hær. Danmark fik dog senere hjælp af andre europæiske stormagter, Rusland og England, som ikke ønskede at magtbalancen skulle forskubbes. Det var da også takket være hjælpen fra stormagterne, især Rusland, at Danmark i 1851 kunne trække sig ud af krigen som sejrherre. I aftalerne af 1851 og 1852 blev det bestemt, at Slesvig ikke måtte indlemmes i kongeriget

Danmark, men på den anden side måtte det heller ikke sammenlægges med Holsten, der sammen med Lauenburg fortsat skulle høre til det Tyske Forbund. Junigrundloven fra 1849 måtte kun gælde til Kongeåen. Det var den pris Danmark måtte betale for hjælpen fra Stormagterne.

Junigrundloven

Mens krigen blev udkæmpet i Sønderjylland, blev Danmarks første grundlov skabt i København. Allerede den 24. marts var trykfriheden blevet genindført, og i maj 1848 kom en forordning om forbedringer i husmænds og landarbejderes kår. Dertil kom i september, gennemførelsen af den almindelige værnepligt. I oktober 1848 skulle der være valg til den grundlovgivende rigsforsamling. En fjerdedel af forsamlingen skulle vælges af kongen og resten ved almindelig valgret, dvs. for alle mænd over 30 år „med egen dug og disk“. Men man skulle selv indskrive sig i god tid inden valget, og det betød i virkeligheden en indskrænkning af valgretten. Men alt i alt var det en udvidelse af vælgerskaren fra 32.000 ved stændervalgene til ca. 200.000. I oktober 1848 mødtes medlemmerne af den grundlovgivende rigsforsamling på Christiansborg. De repræsenterede 3 forskellige „partier“ de Konservative, de Nationalliberale og Bondevennerne. Efter lange diskussioner enedes man om et lovforslag, som betød en todelt rigsdag, bestående af et folketing med 100 medlemmer og et landsting med 51 medlemmer. Valgberettigede til begge ting var alle uberygtede 30-årige mænd „med egen dug og disk“. Forskellen lå i valgmåden: enmandskredse og direkte valg til folketinget, amtskredse og indirekte valg til landstinget, og endelig i valgbarheden. Til folketinget skulle man være 25 år, til landstinget 40 år, og yderligere have en årlig indtægt på mindst 1200 rigsdaler. Danmark blev et konstitutionelt monarki med en ansvarsfri konge og ansvarlige ministre, udnævnt af kongen. Magten blev delt i en lovgivende, en udøvende og en dømmende. Den borgerlige og religiøse frihed blev sikret, og kommunerne skulle have selv-